

216

JUAN SAN MARTINI

1970-II-28

Agur, eta barkazio,

Horrenbeste denboran erantzunik gabe eduki zaitudalako. Ez da gogo-faltarik izan, astia nuen urri, presakako lan batzuek zirela medio.

Orain, besteak beste, azkeneko zureari edo hobeki azkenekoz zure bitartez, ireki gabe, etorri zaidanari zor diot erantzuna. Hemen duzu. Ez dakit nik gauza hori horren luzaroan deus pagatu gabe nola egon den. Garai hartan, dirua eskatu genduenean, kontu berria ireki genduen, hortik biltzen ziren diruak sartzeko eta zenbait mila pezeta edo mila duro sartu ere egin genituen. Axularren liburuarekikoa da.

Erantzun diot jaun horri, neronen izenean, Euskaltzaindira jotzen dudala berehala, gauzak zertan diren jakiteko. Zerbaiten berririk baldin baduzu, berri onik alegia, hitz bitan adierazten ahal didazu. Baina, nolanahi ere, neurea gora-behera, ahalik lasterren adieraz ezaiozu, mesedez, hor, *à qui de droit*. Ikusten duzu, frantsesez ere poliki-poliki zerbait ikasten ari gerala. Neroni ere ez naiz kartei erantzuten iaioa, baina urtebete baino gehiagotan erantzunik ez emateak gehiegizko dirudi.

Hona bestea. Villasantek, azken-batzarrea bukatu orduko karta egin dit han berri, eta antz-ematen diozu noski nolako emanaz. Erantzunaren kopia bidaltzen dizut, bada ezpada, haren bitartez Euskaltzaindirako egina bait da. Don Manueli erakus zaiozu, mesedez. Eta beste mesede bat: hemen ez dut kopiarik ateratzerik izan. Egingo ote zenidake bat edo beste hor, Xeroxez edo?

Ratio studiorum hortaz, nik uste, hor mintzatu beharko dugu. Ni azken aldi honetan arras lanpetua bait nabil. Aste Santuan hor izango nauzu, eta lehengoan ez bezala elkarrekin egoteko astia izango dugu, noski, egunen batean, beste kezkarik (eta aldamenekorik) gabe. Diputaziotik kanpora, hobe.

Ni ari naiz, ez presakaegi egia esan, hiztegi gaiekin. Laster hor izango naizenez gero, hobe dugu ordurako uztea Larramendiren fitxekikoa, alegia. Baina eskerririk asko, nolanahi ere.

Horko berriak izan ditut, batetik eta bestetik, baina batere ez onik. Nik ez dut uste nere kartak suak eta aserreak gehituko dituenik, ez dago behintzat asmo horrekin egina. Norbaitentzat mingarri izan ditekeala baderitzazu, ordea, esaidazu.

Goraintziak etxekoen partetik eta aurki arte, bihotzez.

EUSKALTZAINDIARI

Parisen, 1970-IV-19

Hemen, Parisen, ikusi dut lehen aldiz “La Gran Enciclopedia Vasca” argitaratzaileak argitara duen Azkue-ren Hiztegiaren bigarren zatia: “Reproducción facsímil de la edición príncipe, con un Apéndice –bertan irakur daitekeanez– donde se ofrecen numerosos términos recogidos por el autor durante medio siglo, tras la publicación de su obra”.

Lehen aldiz ikusi dut, esan dudanez, eta ez naiz hortaz inorekin mintzatu: ez dakit, beraz, besterik ohartu den ni ohartu naizen. Horrexegatik, bada ezpada ere, zuzentzen dizkiot ohar hauek Euskaltzaindiari.

Nik uste nuen, orain arte, *editio princeps* edo delako aipatu ohi zela edizio bat baino gehiago izan denean, baina zaharrago eta ikasiago. Ez nator gainera filologia-hauziak ikertzerara.

Eraskinaz ari naiz “donde se ofrecen numerosos términos recogidos por el autor” delako eraskinaz, hots, Aita Akesolok “Suplemento al Diccionario precedente” izenburuaz itsatsi dionaz.

Hobeki esan, “Suplemento” horren iturburu bakarraz. Arrazoi osoa du Akesolok Azkueren hiztegi-lanak ez zirela Hiztegiarekin bukatu denean. Hona nola azaltzen dituen geroztikakoak:

“Durante muchos años, la mesa de trabajo de Azkue había sido centro de recogida, clasificación y ordenación de papeletas, conteniendo voces que no se encontraban en su gran Diccionario, provenientes de sus colaboradores habituales y de otros nuevos, que acudían a la llamada de la Academia, con la ilusión de enriquecer el caudal léxico vasco”.

“De esta manera, varios miles de voces se fueron agregando a las anteriores y quedaban recogidas en papeletas sueltas, o anotadas al margen de la página correspondientes de algún ejemplar del Diccionario viejo” Marratuak, neronek marratu ditut, eta orobat beherago aurki daitezkeanak.

“Tampoco este material nuevo está del todo inédito”, Aita Mujikaren hiztegia eta “Auñamendi” argitaratzen ari dena aipatzen ditudalarik.

“Es justo que ellos (los nuevos hallazgos) volvieran como si dijéramos, a la casa paterna de donde salieron. Este es otro de los motivos que han inducido a la Editorial de “La Gran Enciclopedia Vasca” a dar a conocer parte al menos de dicho material, como apéndice a la reimpresión de esta gran obra de Azkue”.

“Y al publicarlo aquí, creemos hacernos acreedores al agradecimiento de los estudiosos del idioma vasco...”

Honeraino, Aita Akesolorenak: gehiago jakin nahi duenak, ez du delako “Eras-kinaren atarikoa” azkeneraino irakurri besterik. Hemendik aurrerakoak neronen baitarik datozenak dira.

- a) Azkueren lan-mahai hori ez zegoen Azkueren etxean Euskaltzaindian baizik. Han biltzen ziren, hain zuzen, hiztegi-gai berriak.
- b) Gai horiek lankide zahar eta berriek ekarriak ziren, maiz edo maizenik, eta lankide horiek ez ziren han Euskaltzaindiaren deiari erantzunaz baizik bildu. Dei hori Azkuek berberak egin bazuen ere, Euskaltzainburu zen aldetik, eta Euskaltzaindiaren izenean, egin zuten.
- c) Aita Akesolok, litotes delako figuraz baliatuaz (ez bait dut okerragorik pentsatu nahi), “algún ejemplar del Diccionario viejo” aipatzen duenean, “un (cierto, preciso, concreto y determinado) ejemplar” esan nahi du. Gutxienez, hori esan behar luke. Eta ale hori, ixilpean utzi nahi badu ere xehetasun huts hori, Euskaltzaindiarena den Azkueren hiztegiaren ale ba da, eta ez besterik.
- d) Beraz, jabetasun kontuetan sartzen baldin bagera, duda-mudazkoa izan daiteke Azkueren Hiztegiaren jabetasuna, argitara emanik dagoenez, nori dago-kan; ez, ordea, Euskaltzaindiaren liburutegiko liburu horren ale baten jabe nor den.
- e) Hemen argitara direnak ale horretarik datozela bistan dago Aita Akesolok, dirudienez, aspaldixko hartu zituen bere paperetan han dauden eta ez du ahal izan geroago, ale hori esku-artean ezin aurki zezakealako, aldatu zitue-nak zuzen ala oker dauden ikus.
- f) Ez daude, zenbaitetan, zuzenki ez osoki jasoak Aita Akesolorenak: ez da ez *gabillan* ez *gabillau* hor diona, baizik *gabillari*. *Pika gargara, humeak hala hala*. “¿Qué es aquí gara?” delakoari iturburu falta zaio eta iturburu ezagu-na gainera (Azkueren ondorengo izan nahi lukeanak ezagutu beharrekoa, behintzat): Zalgize, 111, Urkixo-ren itzulpenarekin: “tal como la picaza, las crías”.
- g) Euskaltzaindiarena den ale horretan eskurik aski ageri da Azkuerenaz gaine-ra, nik uste, Orixe-rena batez ere, eta Oleaga jaun zenarena gutxienez. Arrankudiaga-ko zenbait hitz, oker ez banago, Solaun jaunarengandik datoz. Lan hori, beraz, Euskaltzaindikoek egin zuten, Euskaltzaindian egin eta utzi, eta, Euskaltzaindiaren deiari erantzunaz, Euskaltzaindirako.
- h) Egia osoa da ondasun horiek ez dituela sekula Euskaltzainak beretzat baka-rrik gorde; egia ere da bai Aita Mujika eta bai Auñamendiko horietaz baliatu direla. Are gehiago, Euskaltzaindiaren beraren aldizkarian bigarren aldiko lehen zenbakian, hasi zen Irigoyen oharrak edo gehigarriak zeuden zeudene-an argitaratzen.

- i) Irigoyenena begi onez ikusi genduen guztiek, baina beste zerbait itsatsi behar zaio lehen esanari. Bai Aita Mujika eta bai Beñat Estornes jauna, Auñamendikoen izenean, Euskaltzaindira etorri ziren, nerau idazkari nintzala, ale hori zenbait denboraz utzi genezaien, hartaz balia zitezten. Eta eskatu bezain sarri, baimena eta alea izan zituzten.
- j) Ene galdera hauxe da: Aita Akcsolok sekula eskatu du baimenik ez ale hori ikertzeko, ez bait zuen inori eskatzerik Euskaltzaindikoa zenez gero, baizik eta ale horretan dauden gaiak argitaratzeko eta argitara diren lekuan argitaratzeko gainera? Hori ote dute "aitaren etxea"?

Miresgarria deritzat, bukatzeko, Aita Aksoleoren esku-zabaltasunari; are miresgarriago iritziko nioke, haatik, hain esku-zabalki barreiatu dituen ondasunak bereak izan balitu. Gizonaren askatasuna eta buru-jabetasuna errespetagarriak dira, baina, inor inongo elkarte batean sartzen denean zenbait eskubideren truk, zerbait ere galtzen du lehenagoko askasatunetik elburu-jabetasunetik, batez ere elkarte osoari dihoazkon hauzietan. Ezin ditzake, batipat, elkartearen diren ondasunak bere eskuko soil-soilik balira bezala eskain edo sal. Jabe denaren eskubideak ere errespetagarriak bait dira.

Besterik gabe, agur eta goraintzi guztioi.

218

JUAN SAN MARTINI

1970-IV-20

Adiskide,

Presaka eta muturka nabil aspaldian, eta ez dakit idatzi nizun Errenteriatik. Baiezkoan nago, eta delako *Zazpigarren zigiluaren* kritika oraingo grafiara aldaturik itzuli nizula.

Honako paper hau Euskaltzaindiaren batzarrerako egina da. Hor diodanaz konturatuak zerate apika, baina, seguru ez naizelako, ikusten dudana esaten dut.

Zerorrek ikus ea zer komeni den horrekin egitea: batzarrean bertan irakurri, guztien artean, ala zenbaiti bakarrik utzi. Neure aldetik ez dago batere eragozpenik. Oraingoz izkutuan edo erdi-izkutuan idukitzea lege-aldetik hobe litzakean ala ez da kontua. Gainerakoan, argitaratzen baldin bada ere, berdin zait.

Eskerrik asko eta aurki arte, noski. Bihotzez.

219

JUAN SAN MARTINi

1970-VI-1

Agur adiskide,

Barka zurea horrenbeste denboran erantzunik gabe eduki baldin badut. Azkenaldietan gabiltza, bestetan baino lan gehiagorekin, beraz. Eta gainera istilu horiek guztiek aski mindurik naukate, arrazoi-oinarririk gabe, agian.

Lasa dezakezu aspaldiko adiskide dudan “Kamaraka” jauna: diozun bezala, Erizkizundikoak, zeuden guztiak ordea, Diputazioan daude. Ez dut uste besterik inoiz izan denik, argitara genituen Gavelenak izan ezik eta horiek ez ziren sekula Euskaltzaindiaren paperetan egon, Urkijorenetan baizik. Horrera noanean, azalduko dizut Gavelenen gora-behera.

Onera, nik uste, zuk diozuna da: Euskaltzaindiaren gelan gordetzea. Begiraldi bat eman nien azken-aldiz Aste Santuan, betiko lekuan zeudela ikusteko, baino hobe litzake zeurok gordetzea.

Bestea. Ditxosozko “Euskaltzaindiaren hiztegi” hori: galdu balitz hobe, behar bada, baina ez zen osorik galdu. Falta direnak non dauden, ordea, “Kamaraka” jaunak hobeki jakin behar luke nik baino, galdu zirenean ni baino Euskaltzainditik hurbilago zebilelako, nahiz ez Euskaltzaindikoa izan. Dakidana hauxe da: ni Idazkaritzarekin hasi nintzanean, ez zela gehiagorik agertu. Orduan zeudenak, Bilbaon gelditu ziren, eta han bide daude: galda zazu, mesedez, bada ezpada ere.

Ez dakit berri handirik, horko berririk diot, eta kanta zaharrak dion gisara, gutxiago baneki hobe. Hor agertzen zaizkigu Euskaltzaindiaren habe eta zutoin bezala, sekula Euskaltzaindiari behatz-mugida baten laguntzarik eman ez dion jendea (hots, Akesolo jauna) eta, zuzen nahiz oker, baina borondaterik onenarekin, zerbait lagundu diogunok gera nonbait Euskaltzaindiaren galtzaile eta ondamendi.

Nik uste dut txantxetan aski jokatu dugula, eta zinetan hasteko ordua etorria da. Behin batean –ez zuri– bidali nuen Euskaltzaindira papertxo bat delako Akesolok Euskaltzaindiaren bakarraren diren ondasunak zein eskuzabalki eskaintzen dituen agertuaz. Ezagutzen ote duzu? Bada ezpada ere, hor duzu kopia kaxkar bat, batzurrean irakur dedin.

Franko-tiratzailerik aski badugu gure artean eta ez dut uste guztiei esplikazioak ematen hasi behar dugunik. Zenbait esplikazio eskatzeko eskubidea ere badu zenbaitek, eta esplikazio eske aurrenik hasi behar duena Euskaltzaindia bera da.

Goraintziak etxeko guztien partetik eta, aurki arte, bihotzez.

220

JOXE MARI SATRUSTEGiri

Parisen, 1970-VIII-6

Agur adiskide:

Mila esker zureagatik, biziro irrikitzen (nauten) argitasunak bidaltzen bait dizkidazu.

Besteen artean, ordea interes berezia du neretzat honako honek: *ne beindo geio da*.

Ez ote da hutsa (*ni beindo-ren ordez?*)

Horixe jakin nahi nuke.

Arantzazuko erabakiekikoa, uste dudanez, zabaldu dute.

Aurki arte, bihotzez.

221

MARTIN UGALDEri

1970-IX-8

Adiskide,

Oraintxe hartu dut *Zeruko Argia*, eta zurea berehala irakurri. Mila esker, niri eta besteri dagokionaz.

Bazen ordu norbait horrela mintza zedin! Banuen neronek gogoa, baina gezurrezko umil-antxean agertuko nintzalako beldurrez, batetik, eta jendeari ziria sartu nahian nembilelako ustea sortzeko zalantzaz, bestetik, ixilik gelditu nintzan.

Eskerrik asko, beraz, berriz eta berriz. Bat nator zurekin goiko muturretik hasi eta azken-bururaino.

Bihotzez.

P.S. Itzuli nizkizunak hartuko zenituelakoan nago. Ez duzu erantzun beharrik, hartu baldin badituzu. Bestela, bai. Mesedez.

222

JOXE MARI SATRUSTEGIri

Salamancan
Data gabe

Adiskide,

Behin batean agindu nizun esku-izkribu bati buruzko argitasunak bidaltzea.

Hona oraintxe aurkitu dudana, eta neronen hitzak dira: “Por na(h)i se escribe consecuentemente nagi/hots, nagui/en un ms. extenso, extraño por varias razones, que se encuentra entre los papeles de la Colección Bonaparte en el Archivo Gral. de Navarra, titulado *Doctrina para la Instrucción de la Familia de Casa en Vasconce*”.

Beste behin, aspaldixko, agertu nintzen han, Iruñean, liburu hori ikuskatzeko soil-soilik, eta orduan ez nuen aurkitu: Bonaparteren paperen listan ez omen zen agertzen. Nolanahi ere den, segur naiz han esku artean eta begien aurrean eduki nuela.

Nahi duzun arte, bihotzez.

223

MARTIN UGALDEri

1972-II-17

Adiskide

Ez nuke luzatu nahi erantzuna, ez baitakit noiz idatziko dudan gerorako uzten baldin badut.

Ikusten dut zer-nolako istilua duzuen Andoainen. Erro soil-soilik hartzen baduzue gai, jakintza aldetik behintzat, murriztegia litzake. Zuk aipatzen duzuna, ordea (*La historia de la teoría iberista hasta hoy*, alegia), badirudi zabalegia litzakeela. la aski lukete, gainera, duela zenbait urte Caro Barojak *Emerita*-n argitara zuen lan luzea, piskaren bat eraberriturik, paperera aldatzea.

Zergatik ez *La época de Erro* edo horren gisako zerbait? Astarloaren ondorengo izan baitzen (eta Astarloaren aldamenean, Mogel genuen) eta Humboldtten garaiko. Eta Astarloa eta Mogelen ondoan, Hervás eduki behar da gogoan, baita ere guzien aitzindari izan zen Larramendi andoaindarra.

Izena, ez dakit nola ipin daitekeen, baina gaia horrelatsu mugatuko nuke: hizkuntza hauzietan gure artean eta gure inguruan nagusi agertu ziren ideiak, 1750-1850 bitartean, gutxi gora-behera.

Zeure liburuaz mintzatzen zatzaizkidanez gero, hartu berria dudan beste bat aipatu nahi nizuke: José Miguel de Azaolari *Revista de Occidente*-k argitara diona, beste bi ondoren dituelarik. *Vasconia y su destino I, La regionalización de España*. Aspaldian ez dugu horren lan sakonik izan eta, oro har, ez dut uste baterre kaltetarako izango dugunik. Parisen eta, hortaz mintzatu zitzaidan eta banuen beldur piskaren bat ea zer aldetarik hartuko ote zuen gaia. Nolanahi ere den, euskaldun bezala (euskotar bezala, nahi baduzu) idatzi du.

Izaten ditut noizean behin horko berriak, zuri esker ere bai. Goraintziak eta nahi duzun arte, bihotzez.

224

MARTIN UGALDEri

1972-V-30

Adiskide maitea,

Azkenik, berandu bederen, hor dihoazkizu galderen erantzunak. Ez dut astirik aurkitu oraintxe arte horretarako.

Aski zenduke, mesedez, hitz bi bidaltzea jaso dituzula jakin dezadan.

Besterik baldin bada, hona zertan diren gure hemengo gauzak. Datorren hilean gaizki baino gaizkiago ibiliko naiz. Badut, besteak beste, Tolosara (baina mugaz harunzko Tolosara) joan beharra, hilaren erdi aldean. Gero, azkenean, Nevadakoekin ere egon beharko dut Uztaritzen.

Uztailean, noski, horko etxera agertuko naiz ahalik eta lehenen.

Nahi duzun arte, bihotzez.

225

MARTIN UGALDEri

1972

Adiskide,

Noizpait esan didazu, eta bestek ere gero esan dit, zerbait argitara dezakedala dakizun lekuan. Saio gisa, honako hau bidaltzen dizut. Ezinbestean zenbait h ken ditzakezu. Gainerakoan, nahiago nuke osorik ala batere ez.

Laster aldegin beharko dut, baina badakizu non nagoen. Nahi duzun arte, bihotzez.

226

JOXE MARI SATRUSTEGIri

Salamancan, 1972-XI-16

Adiskide,

Eskean natorkizu. Ez dut hil honen 24ean horrera joaterik, Euskaltzaindiaren kargu berritza dela eta egingo den batzarrera.

Neure boza zure bitartez adierazi nahi nuke. Ene ustez, lehen daudenek karguan irautea litzake zuzenen: orain kargudun ditugunen alde ematen dizut, beraz botoa.

Ustekabekorik eta nik ez dakidanik sortuko baldin balitz (norbaitek berriz kargua hartu nahi ez izatea edo antzekorik), zure esku uzten dut neure iritzia, zure erabakiarekin batean enea ere ager dezazun.

Mila esker eta nahi duzun arte.

227

JOXE MARI SATRUSTEGIri

Data gabe

Joxe Mari adiskidea,

Mila esker zureagatik. P de V-koek berehala deitu zidaten, zuri eskerrak, eta gauza konpondua edo konponbidean dago.

Politen predikuak bizi gogoz aterako genituzke ASJU-n. Oraingoa inprentan dago (zurearekin), baina aurten hiru ale argitara nahi genituzke biren orde.

Ostiralean, nahiz tribunalean izango naizen oraindik Gasteizen, etorriko naiz, ahal dezakedan moduan. Eta Villasanteri esaiotzu mesedez Jainkoak nahi bada eta ezbeharrik ez bada, hor izango nauzuela 11ak inguruan.

EHU-ren deia zuk uste baino xebleagoa da. Badela hemen ere, uste dut Tartaloaren aldaera bat. Honek, itsutu ondoan, honelako zerbait dio: "Berak bere burua" edo. Ba hemen, eskaintza egin dute onartu dutenek berek.

Presaka nabil, eta aurki (ostiral) arte. Goraintziak Matildereren partetik. Bihotzez.

P.S. FLV-erako ahal bezain laster prestatu nahi nuke zerbait.

Adiskide,

Erantzuteko gehiegi badut ere, ez nuke zureari hitz bi esan gabe gelditu nahi. Zer moduz gertatu ziren Madrilgoak?

Ni, arras ongi ez banabil ere, lehengo larrialdietarik irtena naiz eta badirudi aurrera ere ez dudala beldur-bide handirik.

Altunarekin mintzatu naiz hemen, aditza dela-ta. Esan didanez, besteak beste, bi puntutan sortu zela eztabaida: *-io-ri* buruz eta *iritzi-ri* buruz. Hauzia zure eta neure eskuetan utzi omen ziguten.

Hona zer uste dudana, hauziaren gora-behera nagusiak behar zen bezain biribilki azaldu baldin badizkit.

Ene iritiz, *diot*, *diotsa*, eta abar sartu behar ditugu, klasikoek eta oraingo herriak erabiliak, osorik baina horiek bakarrik. Ez dut uste *diot*-en pluralaren premia gorrian gaudenik eta, nahiz Bizkaiak *diotz* (*diodaz* edo antzekorik) eta Donostian, inoiz, *dizkiot*, erabili klasikoek erabiliak ez direnez gero, nik ez nituzke inolaz ere sartuko.

Horrek ez du esan nahi inori holakorik erabiltzea debekatzen diogunik: nahi duenak, erabil bitza. Baina gauza bat da ez debekatzea eta oso bestea agintzea edo, bederen, konseilatzea. Hortan ez nator bat Berriatua eta Kintanarekin: lehen ere gehiegi sartu dituzte inongo testuren lekukotasunik gabe, ez dakit ongi zertarako. Izugarri gisa, behar bada, euskal ikasleen izugarri.

Eritzi-rena, beste kontua da. *in (eman)-i* buruz lehengo paperetan irakurtzen dudanaren parekoa: "Bitara agertzen dira: *idazu / indazu...*" Hori, ordea, ez da egiaren erdia baizik: lehen, antzina, esateko moduan beti, eta eskualderik gehiengotan gero, erabili diren neurrian *indazu* (baina *iguk*, etc.) agertzen da. Lafitte eta Ithurry ez dira nor, horrelako gai batean, Leizarraga eta gainerako guztien parean jartzeko. Erregularitasunaren arrazoa beste bat da, lehengorekin zer ikusirik ez duena.

Orobat, XVIgn. menden beti eta non-nahi, XVIIgnean beti edo gehienbat (hemen ez dut paperik, baina Axular ere hor sartzen da), gero ere bai (Errenterian behintzat) leku askotan eta belarriz edo autore onengan ikasi dutenen idazlanetan honela erabiltzen da: *Lystrakoek Pauli Iuppiter eritzi eta Barnabasi Merkurio, Honi nola deritza?* (norbaitek, jendeak, etc.), *Niri derist* (hots, *derixt*, ez baitzuen Mogelek x adierazteko bide zuzenik) Peru Landetako, etc., etc. Usuario hori da

antzinakoa, jatorra antzinakoa delako, eta behar bada oraindik ere (hizlarien artean zabalduena), eta ni horri lotuko natzaio. Ez dut inor bortxatuko, baina besterik erabakiko balitz, ez dut neure izenik azpian ipiniko. Lehengoari natxekala, euskara zaharrean (Bizkaian izan ezik) *derizte*, *zerizten*, etc.) ageri dira: baita, oker ez banago, zure Axular-en hiztegian bertan ere. Horren kontra, ene ustez, gutti balio du zorioneko erregulartasunak.

229

GABRIEL ARESTIri

Salamanca, 1973-II-17

Mi querido amigo:

No veo razón para no encabezar así esta carta que a lo mejor resultará bilingüe. A pesar de las dudas que V. manifiesta, siempre le he apreciado por varias razones, que paso a resumir: porque he creído en V. como escritor, lo cuál no supone mérito alguno por mi parte (la evidencia, según dicen, se impone por sí misma), porque le tengo por una excelente persona a pesar de todos los esfuerzos que hace por disimularlo y porque, como llevo entreverada una potente veta de gamberrismo, disfruto, en vez de enfurecerme, con la mayor parte de los despropósitos que, al lado de juicios sensatísimos, salen a veces de su pluma. Creo, además, en su talento extrapoético y extraliterario, cosa que también salta la vista.

Dejo para más adelante lo de Vergara, que no sé si ha sido abrazo o no. Protesta V. de que haya atacado “carnívoramente” a jóvenes y hasta a jovencitos. Ya es hora, pienso, de que éstos terminen de hacer su elección. Me parece muy bien que rechacen el paternalismo (pecado del que estoy, o al menos creo estar, más libre que cualquier otra persona de mi edad), pero sólo pueden renunciar a él para atenerse a las consecuencias ineludibles.

Demonios, creo que también nosotros, los de nuestra generación, tenemos derecho a algo: como escribo en otro lugar donde hay también una referencia poco amable a V., formo parte del grupo de los angry old men. Yo no renuncio, como parecen haber renunciado la mayor parte de mis aequales al derecho a protestar (que no es, tal como yo lo entiendo, el derecho al pataleo.) Creo que tenemos derecho a que se nos conozca tal tomo fuimos, y a alguno que otro tal como somos: a la hora de hacer el balance de nuestros muchos defectos y errores, no a los imaginarios. Y, para que no piense que esta es una actitud, con inmodestia, (que quedan), le recomiendo, por si no la conoce, la lectura de La gallina ciega de Max Aub.

*La crítica de Quintanilla (si V. ha conseguido hacerse con esa especie de incunable) está basada en lo esencial en que el criticado, por no tomarse la molestia, no se ha enterado de hechos que debieran serle conocidos. Sobre la situación actual y sobre lo que ésta sería si hubiéramos hecho algo que no hicimos (porque hicimos lo contrario) puede, por mí, escribir lo que mejor le parezca: mi juicio, en tal caso, sería exclusivamente literario. Con una salvedad: objetivamente, como creo que dicen los buenos, todo lo que fortifique la posición de un par de caballeros que ambos conocemos dentro de un sector de opinión que es muy importante en el país es, en estos momentos, una labor negativa y, por ello mismo, tan reaccionaria como la de **Agur**.*

*Y vamos con H.A. No dudo de lo de la novela: si V. me lo permite le señalaré que por las fechas del artículo, se premió en Vera un cuento del susomenado por un jurado del que yo formaba parte. Incidentalmente, que yo sepa, no le conozco ni **d'Adam ni d'Eve**, lo que equivale a decir que no tengo nada personal contra él (con Ibon, por el contrario, muy buena amistad).*

Contra lo que tengo mucho es contra el neoescolasticismo y contra el ensayo irresponsable, de los cuales es en ese prólogo eximio representante.

Lo de la salud (...)

Probablemente, debería limitarme a escribir, sin hablar en público. Además de ser un mal expositor oral en Vergara estuve, por serias razones que no es en este lugar de detallar, por debajo de mi forma habitual, si ello es posible. Lo que recuerdo haber afirmado es que, como fiel seguidor (acaso único) del precepto evangélico, me reventaban los juramentos. Amatiño estaba al parecer allí, pero como no se presentó como tal no llegué a enterarme de ello. Tampoco me enteré, aunque debí de leer su reseña, de las graves implicaciones que mis palabras podían tener. Le ruego que en general, se atenga a mis escritos antes que a mis palabras, sobre todo si éstas son contadas por otros.

* * *

Begira, nik uste dut Euskaltzaindiak aspaldi egina behar zuela izan zuk edo zuek egiten ari zareten hiztegia: zuen hiztegia, jakina, zeurona da, ez Euskaltzaindiarena ez beste inorena. Hobe da, noski, oraingoz, “Arestik bere izen soilez ateratzea”. Euskaltzaindiak, Euskaltzaindiaren hiztegi bezala ez bailuke sekula aterako. Zuen **Kutxa**, dakidanez, maiz aski erabiltzen dugu anitzek (ez HA-k, ez baitzukeen bes-tela **Uhainetako desgizona** idatziko) naiz zuek biok jainko-ukatzaile nabarmenak izan, oraintsu jakin dudanez.

Hona bestea. Nik ez dut sekula gogoko izan intsentsu kiratsa, eta ez naiz eliza-koaz ari. Behin batean Kintanari idatzi nion kalte gehiago egin eta egiten didatela nitaz ongi mintzatzen direnek gaizki esaka dabilzanek baino. Hauei, komeni baldin bazait, badakit nola erantzun: ez dakit damurik, ongi esaleekin nola mintza.

Ni ez naiz deusen iturburua gure artean, beheraxeago agertuko dizudan puntu batean izan ezik. Krutwigek berak eskerrak eman zizkidan, bakanka baizik aipatzen ez zutenean, zor zitzaiona aitortu niolako (HLV. 158 s.); orain, urteen buruan, oparago aitortuko nioke zor hori. Euskal gaietan **zeuok** egin duzue ia egin den guztia (nik, haatik, ahal nezakeelarik ere, aterik giltzatzen ez nizuelarik), baina zuen artean dago Larresoro ere: zorretan gaude honekin ere. Adiskidea dut, egia baina, oroitzen naizenez, maizago mintzatu naiz honen ideien kontra zureen kontra baino, lehen eta oraintsuago.

Diozun mito hori, osoki mitoa baldin bada, berez eroriko da, zaude trankil. Zerbait egin dudala uste dut, hutsa edo hutsaren hurrena, baina zerbait, halaz guztiz: jakintza bideak gurean zabaltzea. Eta hori egiten saiatu naiz gure herriari ukorik egin gabe. Ez gure herriari, ezta ere inoiz gure herritar ez izan arren burruka-lagun izan nituenei.

Beti linguistika (edo filolojia) ateratzen didazu: horretan omen naiz trebexka, eta ez bestetan. Honetan, barka, Obrakoa edo lpar-amerikanoa dirudizu. Espezialistek liluratua zauzkate. Nik, aitortzea lotsagarri bada ere, gauza asko dakizkit, urte luzetako lanaren bidez nekez ikasiak. Ba dakit, esate baterako, kontuak garbitzen (nork arraiok eutsi dio azalean daramazun “Secretariado de Publicaciones” honi azken urteetan, eta ez da lan erreza izan?), historia gaietan eta badut, gainera, zenbait berri teoria batek zientifikoa dei dadin bete behar dituen baldintzez. Filosofiaz, berriz, ez dakit deus. Hobeki esan, Espainian (eta gure artean HA-ren bitartez) oraintsu arte filosofia deitu dutenaz, ez dut deus jakin nahi. Hori ez da kaka besterik. Horrelako aberats kumeen gutxientzat, bada lekuri behar bada Bartzelonan (edo Parisko XVI-gnean, Larresorok dioenez, eta ni hantxe bizitua nauzu), baina ez, nik uste, oraindik gure herrian.

Hontaz, beste nonbait, mintzatuko naiz, astirik baldin badut. Bitartean, bihotzez agurtzen zaitu zure adiskide (Jainkoari eskerrak) desmitifitatu honek.

230

MARTIN UGALDEri

1973-VIII-2

Adiskide,

Zurea, badakizu zergatik, erantzunik gabe gelditu zitzaidan.

Etorri zaizkit azkenik direlako argazkiak eta bada bat, nik uste, egoki letorkeena zure liburuan: Erronkarin, Corominesekin aterea da. Ez dizut, bada ezpada ere, korreoz bidali nahi, baina, presarik bazenu, nahi duzunean bidaliko dizut.

Zure semearena zeharo ahaztu zitzaidan gertatu zitzaigunarekin. Julio Rodríguez Villanueva erretorea da, besteak beste. Sail horren berri gehiegirik ez dut: hortan ari dena, Arantxa Mujika duzu, Bergarako Imanolen alaba. Zenbait gaitan aski oztopo badutela dirudi, baina beste hainbeste gertatzen da, noski, beste edozein lekutan. Eskabidea hara egin beharko litzateke, barrutiz aldatu behar baitu mutilak: Fakultadera, nik uste.

Nolanahi ere den, lehen urtea selektiboa dutenez gero, ez legoke gaitz handirik bigarren urtean han agertuko balitz.

Zure berrien zain naukazu. Aurki arte, bihotzez.

231

PEDRO BERRONDOri

1974-1V-30

Adiskide maitea,

Mila esker zureagatik, eta poztu nau Ugaldereen liburua, erabat, gogoko izan duzula jakiteak. Liburua, neure buruarenaz kanpo, egokia, eta leku eta momentu egokian agertua dela iruditzen zait. Ia txiripaz ikusi dut, eta ez nuen uste inoiz ikusiko nuenik, egileak aldegin zuenez gero.

Nik ez dut zurekin inolako kexakizunik (horrela jarri beharko dut, oraingo lege berrien arabera), argi eta garbi agertu baitidazu beti pentsatzen duzuna. Nik ere, neure aldetik, horrela jokatu nahi izan dut.

Pentsatzen dudana hauxe da, guti gora behera. Santamariari entzun nion lehenbiziko aldiz, baina gero ikusi dut sarri agertzen dela matematika liburuetan erdaraz jarriko dizudan esaldi hau: "Toda partición determina una relación de equivalencia, y toda relación de equivalencia determina una partición".

Partiketa baten ondoan elkarrekin aurkitzen direnak "berdin" dira partiketa horren barruan, baina ez hortik kanpora. Eta gure arteko idazleak darabilten hizkuntzaz berezi nahi baditugu, euskal idazle guztiak sail batean eta berean gertatzen dira, nahi eta ez, hor dituzu, esate baterako, h-dunak, h-gabeak eta erdi bidekoak, Agur-ekoak, Anaitasuna-koak, GA-koak, Herriakoak eta ZA-koak, eta abar.

Ez da hori, noski, egin daitekeen bereizkuntza bakarra: egin daitezkeen beste zenbait ere bistan daude, hala nola Jatorrek diotenez) fededunena eta fedegabeena, eskuin-ezkertarrena, a-direnena eta ez direnena, eta abar.

Bereizkuntza bakoitzak baditu bere lokarriak, baina lokarri horiek ez dituzte alderdi batekoak zeharo lotzen eta elkartzen. Nik uste dut zu baino mundu naha-

siagoan bizi naizela (bai hor, eta bai hemen). Are gehiago, ingurune nahasiagoetan bizi izana naiz gehienbat eta, ezin bestean, gogoko eta ez hain gogoko ditudanekin har-emanetan behar dut bizi. Zu zeure “erretiroan” errazkiago ibil zaitezke gogaide eta adiskideekin bakarrik.

Gainera, eta aspaldidanik, fedez eta beste gauza askotaz ez dut gehiegi sinesten jendeak axalean daramana (*quod homines prae se ferunt*) beti egia denik. Bai baitakit une larrietan, eta orduan ezagutzen duzu jendea, ez direla beti ordu arteko hitzak eta orduko eginak bat etortzen. Ezta urrik eman ere.

Tira, hemen duzu, aspertu bazaitut ere, ene “kredoa”. Badakit gero, bereizkuntza horien artean, bakoitzak goragoko eta behegoko mailakoak hautatu dituela. Nonnahi aurkituko dugu hori, ordea, gizona gizon den bitartean.

Uda aldera arte edo, esan beharko dizut. Maiatzaren azkenean badugu hemen elkar-hizketa bat, kanpotik franko jende datorrena, eta ordurako liburuxka bat (beste batekin) eta irakurtzeko zerbait prestatu beharko dut. Eta baditut geroragoko petxak eta kargak ere.

Goraintziak etxekoen partetik eta nahi duzun arte (Maalenetan edo ea elkar ikusten dugun), bihotzez.

232

JOXE MARI SATRUSTEGIri

Salamancan, 1974-V-5

Adiskide,

Hona eskatzen zenuen erantzunaren antzeko zerbait. Ohar bat aurretik. Berriz zerbait bidaltzen didazunean, aldeztu aurretik esan behar didazu itzultzekotan bidali duzun ala ez. Oraingoan, hemen gorde dut zurea. Behar baduzu, eska, mesedez.

Zure testu-ingurua ez dut beti garbiegi ikusten. Gainerakoan, hartu duzun bidea egokia iruditzen zait. Bloomfield-ek, behintzat, ontzat hartuko zukeen, funtsez.

- P.2. “Parece.. *bait-* = *-(e)n*. No creo que la sustitución fuera tan clara. Hay una diferenciación entre oraciones de rel., la que en inglés suelen establecer entre *restrictive/non restrictive relative clauses*. A esto en Esp. le han llamado *especificativo/explicativo*, o algo por el estilo. A mi modo de ver, está claro que esas cláusulas son no restr. En el ej. clásico de las escuelas: Los hombres que venían cansados (y sólo ellos) entraron

en casa = *Nekatuak (nekaturik) zetozen gizonak etxean sartu ziren*, pero los hombres, que venían cansados, entraron en casa = *Gizonak, nekaturik baitzetozen*, e.s.z. Incidentalmente, da la impresión de que en lat. irían con *enim* (*erat enim unus ex principibus uel sim.*) y en gr. con *gár*. Gisa horretakoetan erabili ohi dute (dugu) izaki, etc. Cf. Xenpelar: *neskatxak ere ez dirate nai/ aterik iriki;/ badute milla aitzaki,/ gaztiaguak izaki (= bai baitira ni baino gazteagoak)*.

- P.2.s. Este grupo parece ser más, y así se dice en el texto, un subgrupo del primero, del que difiere sobre todo por la posición. Sigo creyendo que también aquí dirían en lat. *scribunt enim*, etc. Vuelvo a insistir en que, aparte del matiz causal que pueda existir (que no niego en absoluto, y por eso hablo de *enim*, etc.), se trata de frases relativas no restrictivas.
- P.5. ¿Es tan diferente el t. 4 del 3? Porque bastaría con suplir un haur elidido, que diría el Brocense, o *deleted*, como dicen los de ahora: *haur gerthatzen da, id accidit, ut*. Es el orig. de Leiz. dice Nazareth, *Galileacotic*, sin acentos.
- P.6. Pero éste *-la*, sustitutivo es más bien *-la(rik)*, ya que no es lo mismo *dakidala badakit* “scio me scire” que *dakidala(rik) badakit* “sciens scio”. De paso, el número de sílabas no es el mismo entre *ezpaitakit* y *eztakidalarik*, que tiene una más.
- P.7. *Baina 5gnekoek ez dute testu inguru berdina. igurikitzen baitzaika* sigue, no precede, a la princ. (*errendatzen du*), y su antecedente parece ser claramente la fr. *bekhaturik egin gabe ere ezin dagokeiela*, sujeto. En las dos siguientes *bait + V* va seguido de *ezen*. *Zer dirudie? Astoa d.* y paralelamente *zer dirudi? buruak hautsi behar derauzte(la), asko behar lizateke(iela)*. Incidentalmente, las dos últimas van con *behar*, aunque esto puede ser casual.
- P.8. Yo separaría el de la p. 123, con *hain*. Uno como el de p. 291 me parece muy semejante a los del grupo I: *Utzkitzu hek, gaixtoak baitira* “que son malos, mali enim sunt”.
- P.9.s. Completamente de acuerdo con lo que se dice a caballo entre las dos págs. Cf. Dech., pág. 15, p. 17 “*abisatuko dut suma bat, seiñalatuko baitiot suma hura*” y “le señalaré aquella suma, suma que le señalaré”. Ahí, y en otros casos, *bait-* parece ser simplemente un “conectivo de frase” o como se quiera llamar a eso.
- P.10. El grupo VII parece bastante claro, hay justificación de *uste dut, filosofoek eman zuten aditzera*, falta. No hay un antecedente gramatical que se recoge y expande, hay un antecedente lógico que se fundamenta o justifica. Se trata más de *ordo et connexio idearum* que de *o. et c. verborum*, para emplear en parte la expresión de Spinoza.

- P.11. Grupo VIII introduce objeciones, creo, claramente; se trata de asertos que el autor no admite: tú dices tal cosa, dime entonces cómo, dónde, etc. Hay una clara rel. entre *erradazu* y *baitiozu*, formas supletivas de “un mismo” verbo.) No empleaban algo así como *at* en inicial de frase en el diálogo latino en casos parecidos? Cf. Cicerón.
- P.12. De acuerdo con IX, en principio. Pero, puestos a suplir, hay que suplir algo más: *nola eznaizen beldur?* es una interr. indirecta que supone claramente algo así como *jakin nahi duzu n. ezn. b.?* Incidentalmente, aun en interr. directa, gente como Seuren supone un “operador” como I WISH TO KNOW. Aquí, creo, la respuesta sería la misma si la pregunta fuera: *Nola ez naiz beldur?*
- P.13. Habría que distinguir entre coordinación / subordinación definidas en términos formales (en cuyo caso, si el empleo de formas alocutivas se acepta como criterio de clasificación, *bait-* subordina) y *c. / s.*, en su aspecto semántico, de contenido, en cuyo caso creo que todos nos inclinaríamos a pensar en coordinación. Arriba ya quedó apuntado un criterio formal, además: *bait-* + *V* no acepta sufijos, si no es *-(e)n* en el tipo vizcaíno *zoroak bailirean*, etc., que no es general, que yo sepa. Por el contrario, *-la* o *-(e)n* pueden ser ampliados en *-lako(tz)*, *-larik*, *-lakoan* (= *-lako ustean*), *-neko*, *-nean*, *-nik*, etc.
- P.14.s. En el ej. de p. 38, como en Dech., la frase con *bait-* cierra la enumeración: a mí me parece la conclusión, pero en el sentido de que cierra la serie. En modo alguno consecuencia. En cambio, el de p. 74 me parece muy próximo de los del gr. I (tipo, si se quiere llamarlo así, relativo no restrictivo). No sé si no hay algo parecido en el de la p. 157: “... una cantidad, cantidad que la dejaré destinada...– (Alegia, oker, diotenez, esana: “una cantidad, cuya cantidad le dejaré...”).

En resumen, y a propósito de los últimos ej., yo concluiría (cf. el resumen final) que *bait-* es algo así como el *connective* vasco más general y menos particularizado: por ello mismo, es susceptible de adquirir, por la diferencia de los contextos, matices muy variados.

Lo que está claro del uso de Axular, comparado con el de la pequeña zona guip. -a.-nav. en que los empleamos, es que es muy diferente: el de las Cinco Villas, por ej., del que tengo algunas notas, es más parecido al de Ax. En resumen, para nosotros, *bait-* es algo así como el *-(e)ta* guip. y vizc. y, en realidad, los empleamos como casi equivalentes: *ez da etorri*, *gogorik ez zuen eta*, como *ez da etorri*, *ez bait-zuen gogorik*. Por cierto, no hay en Ax. ej. del tipo *nork ere egin baitu*, etc.?

Ez dakit honek denak zerbaitetarako balioko duen. Gogoia, behintzat, ez da falta.
Nahi duzun arte, bihotzez.

233

JOXE MARI SATRUSTEGIrri

Data gabea

Adiskide,

Dakidan edo dakikedan bezain ongi erantzungo diot zure galdeerari.

Askok, eguzki-aldera (bai Erreterian bertan ere: *zakiyen / zakin, balaki eta bezala*) *zakien* esaten dute.

Formarik zaharrena, eskualde frankotan ageri dena, *ziakien*, horrelaxe, baita autore gipuzkoarretan ere.

Bizkaitarrek eta, ordea, beti *-e-* erabiltzen omen dute (*ekian* edo behar bada *ekien*) eta sistemaz *-e-* hartua genuenez gero aldi iraganerako, hor ere *nekien, zekien*, eta abar onartu genituen: berebat *baneki, baleki* eta gainerakoak. Txillardegik, bada, erabakiei loturik jokatu du hor.

A, eta ez dut jaso *Fontes*-eko ordainketa.

Aurki arte, noski. Bihotzez.

234

TXOMIN PEILLENi

1981-III-9

Adiskide,

Biziki poztu ninduen zurea hartzeak, bozkarioa agertzeko presakaegi ibili ez banaiz ere. Lanpeturik, istilupeturik hobeki esan, bainabil azken aldi honetan.

Gutuna ez ezik, zure tesi-lan ederra ere jaso dut, eta zorionak bihotz-bihotzez, nahiz alde zurretik izan.

Zure artikuluz ederki oroitzen naiz, baita Irigarairen eskutik zetorrela Gipuzkoako Diputazioak erosi zuen beste esku-izkribu batez ere (hori orduan irakurri nuen) egilea berbera baitu, ene ustez.

Behin eta berriro eskatuko nizuke ahaleginak egin ditzazun prestaturik daukazu-na argitara dezazun. Badaiteke diozun sail horretan argitaratzeko eragozpenak izatea, luzegia dela eta. Horrelakorik gertatuko balitz, badakikezu agian Euskaltzaindiak baduela “Euskararen lekukoak” deritzan saila, nahiz hasi berria izan. Eta behar bada beste biderik ere aurkituko genuke horiek huts egingo balute.

Aurki arte, beraz, eta ea hitz-aspertu bat egiteko aukera sortzen dugun. Baina, eta barka otoi, gauza bat galdatu nahi nizuke, berehala hitz bitan erantzungo dida-zulakoan: *Noiz, zein egunetan sustengatu / irakurri behar duzu tesia Bordelen?*

Badakit paper bat bidali zidatela, badakit ere Haritschelharrek ahoz esan zidala eguna (apirilaren lehena?) baina hartu nuen nota ere ez dut aurkitzen. Eta ahalke naiz berriz Haritschelharrengana jotzeko. Arren, bada, eta barka berriz ere.

Goraintziak emazteari eta aurki arte. Bihotz-bihotzez.

235

JOXE MARI SATRUSTEGIri

1984-VII-26

Agur, adiskide.

Uztaritzen agertuak eta Villasanterena ikusi ondoan, iritzi moduko zerbait eskaintzen dizut Euskaltzaindirako ea oinarri gisa maileguzko hitzen grafiaz darabiltzagun auziak erabakitzeko baliakizun izan daitekeen oinarri gisa.

Zuri uzten dizut, bestalde, neure boza gerta daitezkenetan erabil dezazun.

Aditzera eman nahi nizuke gainera Bilbora agertzeko modurik ez dudanez, Euskaltzaindiari diodan zorra eta zorren ondoko eskerra Madrilen jaso nuenagatik.

Agur eta goraintzi.

236

JOXE MARI SATRUSTEGIri

Data gabea

Adiskide,

Presaka eta muturka ari naiz eta horrexegatik ezin luza naiteke. Adierazi zenidan asmoa oso ongi deritzat, eta laguntzeko prest nengoke (lehendik neuzkan eginbeharrez libratu bezain laster). Xehetasunez mintzatuko gara edozein egunetan.

Gramatika gaia. Nik ere batean esaten dut, baita idatzi ere, gehienetan behintzat. Badakit moda, modaren haizea (zenbait euskalkitako ohituretan ongi finka-

tua), bestetara doala. Euskaldun askok, halaz guztiz, ez dugu batere gogoko bate-tan hori. Ezta baten esaten duten bizkaitarrei ere ez zaie atsegin, dirudienez.

Badirudi Axularrek oraingo zenbait gazte mokoluzek bezain ongi zakiela euska-raz. Esku artean agertu zaidan 587. orrialdean, haatik, hau irakur daiteke: *Argui asco içanen da lanhope batean beçala, elccarren iccusteco... Ceren argui lambo harequin batean* (elkarrekin edo esateko), beti horrela erabiltzen du.

Orrialde horietan, 586-587, bi bider bederen suan idazten du; bestetan suco eta antzekoak. Guk *sutan* eta *surtan* bereizten ditugu eta bada Holmerek nere aurrean Errenterian bildutako testua, “está ardiendo” eta *eltzea surtan dago*, esate baterako, “el p. está en el fuego, puesto al fuego” Gainerakoekin ere bereiz-kuntza gehiegi topatzen da lekutik lekura.

Gai hori hobeki aztertua ez dagoen bitartean, beraz, nolazpaiteko erabakiak hartzeko bidean, nik behintzat ez diot gehiegizko kasurik egingo inori, are gutxia-go orain horren maiz gertatzen denez euskaldun garbia ez baldin bada.

*Ez egin kasorik
Umeen esanari,
ezta ume antzeko haiziei ere.*

Aurki arte, eta mila esker. Ongi izan.

Koldo Mitxelena 1983. urtean Juan Karlos I.a erregearen eskutik Ramón Menéndez Pidal saria jasoz.
(Mitxelena familiaren argazkia)

PERTSONAIA, HITZ BEREZI, ERREBISTA ETA LIBURUEN ZERRENDA

Ematen diren zifrak gutunetak dira

- Abarrak*, 13
“Adiskide zarra”, 154
AGIRRE (Txomin), 43, 180
AGIRRE (Xabier), 183
AGUD (Manuel), 18
Agur, 229, 231
Agustin ‘en Aitorkizunak, 55
AIERBE (Inozenzio), 65, 71, 97
AKESOLO (Lino), 217
ALEMAN (Pedro), 138
ALFORD (Violet), 108
ALTUBE (Seber), 40, 57, 152, 153
ALTUNA (A.), 91
ALTZO (Diego), 118
ALVAREZ (J.L.), ‘Txillardegí’, ‘Larresoro’, 57, 141, 150, 174, 201, 210, 229, 233
Amabost egun Urgainen, 64
AMETZAGA (Bingen), 25, 52, 163
AMILIBIA, 148
amurlecu, 79
Anaitasuna, 73, 231
Ancients dialects of Gaul, 11
-*ande*, 40
andra millica, 164
andragurena, 164
anyerea, 164
angelu-angulo, 79
Anuario de Filología Julio de Urquijo, ik. *Urkixo...*
ANIBARRO, 24, 164, 170, 185
ANTZA (Garbiñe), 183
Antxeta, 113
APAT-E., ik. IRIGARAY
Apellidos vascos, 29
APRAIZ (Odon de), 111
ARANBURU, 213
ARANBURU (Josu), 122, 125
ARANGUREN (Aita), 94
ARANTZADI (T.), 9
ARBELAIZ (Juan), 145
ARBELBIDE (Cyprien), 56
‘Arco iris y la vía láctea en Guipúzcoa (El)’, 105
Archiv Orientalni, 166, 179
ARESTI (Gabriel), 137, 178, 179, 187, 229
argi-ticor, 81
ARKOTXA (Jose Antonio), 92
AROTÇARENA Abbé, 145
AROTZENA (J.) 7, 16, 26
ARREGI (Rufino), 123
ARRUE (Antonio), 16, 34, 60, 74, 81, 88, 93, 98, 111, 126, 129, 186
ARRUZA, 189

- art, irl.*, 81
artakamara, 200
 ARTETXE (Jose), 26
 ASTARLOA, 223
 ATXA (Isaias), 99
 AUB (Max), 229
*Aur besoetako*a, 131
 ‘Aurrerapena ixiltasunaren truke’, 144
axeita, 110
a(u)xuari, 105
 AXULAR, 43, 58, 210, 228, 232, 236
 AZAOLA (José Miguel), 223
 AZKUE (R.M.), 1, 4, 27, 40, 57, 99, 102, 103, 105, 113, 134, 180, 182, 198, 200, 210, 212, 217
 ‘Azkue lexicógrafo’, 198
 AZURMENDI (Jose), 144, 160, 178
- BÄHR (G.), 105
bainago errainetarik baldatruk, 113
bait-, 232
 BALZATEGI, (J.V.), 30
 BANUS, 213
 BARANDIARAN (Jose Migel), 18, 50, 189
 BARANDIARAN (A.), 59
 BAROJA (Pío), 18, 22
 BARRIOLA, 14
 ‘BASARRI’, 210
Baskich-kaukasische Etymologien, 1
Baskisch und Kaukasich, 1
 BASTERRETXEA (J.), 157, 177, 201
Basque de la Basse-Soule orientale (Le), 21
 ‘Le basque et les langues caucasiennes’, 64
Bata maitasuna, 85
Baten pasadizuak, 181
 BAUMGARTL (andrea), 3, 6, 9, 12, 18
Beiträge zur kaukasischen und sibirischen Sprachwissenschaft 4. Das Tschuktschische (Abh. f. die Kunde des Morgenlands). Brockhaus, Leipzig, 1941., 18
- ‘Belaunaldiak’, 168
 BELOKI, 2
 BENVENISTE, 81
 BEOBIDE, 210, 211, 212
 BERASALUZE, 18
 BERGER (Hermann), 69, 81, 83
 ‘Berri Ona etorri zauku’, 144
 BERRIATUA (Imanol), 73, 228
 BERRIOTXOA (Balendin), 31, 35, 106, 200
Berriz ere goldaketan, 168, 190
 BERRONDO, 199, 209, 212, 215, 231
 BERRUETA (A.), 37
beteginzarrea, 33
 BETOLATZA, 27
beth-, ‘etxea’, 119
Bethsaida, 119
Bible in Spain (The), 9
Bidalien egiñak, 23, 33
Bide neurtua, 181
 BILBAO, 18
billaun, 205
bios-lidun, 81
Biotz-begietan, 46
bissaua, 24
-biur-, 81
 BLOOMFIELD, 232
Boletín (de la Real Sociedad Vascongada de los Amigos del País), 10, 29, 40, 44, 47, 50, 58, 69, 75, 91, 93, 94, 105, 118, 139, 146, 165, 176, 197
 BONAPARTE (Louis Lucien), 35, 43, 98, 102
 ‘Bonaparte eta gu’, 111
 BONI (D.), 44
 BONIFAZIO (D.), 66
Book of the Basques (A), 108
 BOUDA (Karl), 1, 2, 3, 6, 9, 12, 18, 50, 69
 BROCA, 61
 BROCENSE, 232
Bulletin de la Société de Linguistique de Paris, 64

- BRUGMANN, 81
 BURROWS, 9
 BUSTINTZA (Ebaristo) 'Kirikiño', 183
 BUSTO (Iñigo), 183
- CAMPION (Arturo), 53
Cancionero Vasco, 201
 CARO BAROJA (Julio), 61, 108, 111
 CASTILLO (A. Del), 136
Celtiberica, 70
 CICERON, 232
 CIRIQUIAIN, 6
 Club del libro vasco, 52
 'Condiciones y cualidades del hombre', 105
 'Contribución a la terminología militar vasca', 105
 'Corrections et additions aux dictionnaires d'Azkue et du P. Lhande', 105
 COROMINES, 230
- dandarras*, 200
 DARRICARRERE (J.-B.), 105
Deae Artioni, gal., 81
deritzat, / derist-derixt /, 228
Destino, 201
 DETXEPARE (Beñat), 43, 76, 232
Diario de Navarra, 213
Diario Vasco (El), 198
diot, diotsa, 228
Doctrina para la Instrucción de la Familia de Casa en Vascuence, 222
 DOTTIN, 9, 11
 DUMEZIL (G.), 140
- ECKERMANN, 6
Economie des changements phonétiques. Traité de phonologie diachronique, 22
 Eda banatzaillea, 96
Egan, 8, 9, 14, 15, 16, 32, 46, 49, 52, 54, 57, 63, 68, 79, 91, 93, 95, 99, 106, 107, 109, 121, 122, 123, 128, 139, 140, 142, 143, 147, 150, 151, 152, 153, 154, 156, 163, 164, 168, 173, 175, 176, 177, 184, 190, 205, 210
 Egosa, 211
Eguberri-aizeak, 86
 EGUIATEGUY, 173, 175
Eibartar zelebrea, 178, 211
 ELEIZALDE, 113
Eléments de grammaire béarnaise, 129, 131
 ELOSEGI, 16
Emerita, 223
 EMILIANO (Aita), 15
 -(e)n, 232
Encyclopédie de la Pléiade, 150
 ERDOZAINCY-ETCHART (Arnaud), 128, 144
 ERKIAGA (Eusebio), 73, 178, 184
erregela, 200
Erretore zarra, 181
 ERRO, 223
Essai pour une histoire structurale du phonétisme français, 17, 46
 ESTORNES (Beñat), 217
 'Estudios geográficos e históricos sobre el País Vasco y la dialectología (Los)', 111
 ETXAHUN, 43
 ETXAIDE, 7, 44
 ETXAIDE (Jon), 121
 ETXANIZ (Nemesi), 88, 155, 178
 ETXEBERRIA (Patxi), 117
 ETXEBERRIA (J. A.), 62, 141, 194
 ETXEGARAY (B.), 66, 103, 105
 ETXEPARE, 199
euntze, 113
 EURIPIDES, 158
Euskalerriko ipuiñak, 145
Euskara. Un poco de gramática y algo de morfología del verbo vasco, 145
 Euskararen lekukoak, 234
Euskera, 27, 44, 47, 61, 67, 105, 113, 118, 165, 192, 213

- Eusko-Folklore. Materiales y Cuestionarios*, 145
Euzko-Gogoa, 20, 23, 32, 42, 56, 99
Eusko-Ikaskuntza, 182
Eusko-Jakintza, 6
Excepta, 194

filix, lat., 81
 FLORO (J.), 191
Fonética histórica vasca, 159, 163
Fontes (Linguae Vasconum), 227
 FRANK (Anne), 156

gabillan, gabillari, gabillau, 217
Gabon-gabontzeta, 92
Gabon gizon, 135
 ‘Gaizkigile baten azken orduak’, 43
 GALDOS (Aita), 62
 GALLOP (R.), 108
 GANBOA (*goitik bijoa*), 3
 GANDIAGA (Bitoriano), 178
 GARATE (Justo), 12, 105, 165
 GARDE (Marzelino), 4
 GARIBAI (Esteban), 9
 GARMENDIA, 121
 GAUBEKA (Victor), 95, 101
 GAVEL (Henri), 219
 GAZTELU, 178
Gero, 58, 191
 GIESE (Wilhelm), 105, 182
 ‘Gipuzkera osotua’, 180
 ‘Gipuzkoatik’, 109
Gizonaren distira mudakorrak, 181
 GOIKOETXEA (Inazio) ik. GAZTELU
 ‘Goiz Argi (GA)’, 231
 GOÑI (Mme), 192
gorigarra, 105
 GOROSTIAGA, 6
 GORREARD (G.), ik. N-DAYE
 GOYENETCHE, 151
Grammaire basque, 159, 161, 166, 171
Grammaire basque (Dialectes navarro-laburdins), 145

Grammaire béarnaise, 131
Grammaire cantabrique basque, 94
Gramática vasca, 36
Gramática vasca (dialecto vizcaino), 48
 GRANDE (Mario), 67
 GRIERA, 114
 GUARROTXENA, 19
 GUIRAUD (Pierre), 140
guisancha, 164
gurdi, 108
Gure Patroi Aundia (S. Ignazio), 59

 H.A. (Haramburu Altuna, Luis), 229
 HARITSCHELHAR (Jean), 161, 167, 182, 234
hartz, 81
Harri eta Herri, 179
 HAUDRICOURT (A.G.), 17, 46
hegi / tegi, 81
Herria, 63, 75, 109, 113, 231
Hierro, 213
HLV (Historia de la literatura vasca), 229
Hoja del Lunes, 137
 HOLMER, 236
 HOMBRADOS jauna, 8
 HUMBOLDT, 223

 ‘1ª...contribución al diccionario vasco’, 105
 IBIÑAGABEITIA (Andima), 5, 6, 23, 79, 99, 164
Igara, 205
Igela, 175, 176
 ‘Ihardespen bat Aita Villasanteri’, 157
ijeki, 31
Illeta intziriak, 181
Iliada, 59
lliberrri, 81
Illuntze latz, 181
i(n)dazu, 228
Información, 38
Inquietudes de Shanti Andía (Las), 18
 Instituto Geográfico Catastral, 149

- INTXAUSTI (Joseba), 144
 INTZA Aita, 105, 113, 187
 ‘Iragan besta bihararnonean’, 138
 IRAIZOZ (Polikarpo), 176, 178
iratze, 81
 -“IRATZEDER”– DIHARCE (Jean), 178
 IRIBARREN, 134
 IRIGARAY (Aingeru), 7, 16, 18, 34, 35, 53, 60, 68, 93, 94, 98, 111, 126, 127, 129, 177
 IRIGOIEN (Alfontso), 27, 41, 44, 47, 57, 66, 67, 73, 74, 77, 104, 113, 136, 137, 148, 155, 169, 181, 186, 187, 189, 191, 192, 195, 200, 210, 212
 itanoa, 40
 ITHURRIAGUE (Jean), 111
 ITURRIA (Karmelo), 33, 45, 84, 112, 120
 ITHURRY, 228
 IZAGIRRE (Kandido), 33, 105
 IZTUETA (Paulo), 144
- jainko-ukatzaille = existenzialista*, 18
Jainkosak, 181
Jakin, 84, 144, 197
Jesus. Copla guisa batzuc molde guti-tacoac, 104
jopoa, 99
 JOSE AUSTIN, pasiotarra, 144
Jostuna, 16
 JUBAINVILLE (D’Arbois), 11
 JUILLAND (G.), 17, 46
- kablea*, 99
kamelua, 99
 KAPANAGA, 35
Kattalinen gogoetak, 69
 KEREXETA (Jaime), 32
kezka, 212
 KINTANA (Xabier), 228, 229
 ‘Kirikiño’, 13
 KROGER, 6
 KRUTWIG (Federiko), 1, 230
Kukuaren otoitza, 181
- LABAIEN (Antonio Maria), 10, 16, 68, 93, 103
 LABARTHE (Laurent), 58, 76
 LACARRA, 101
 LAFITTE (Pierre), 43, 63, 75, 98, 109, 159, 161, 166, 171, 180, 201, 228
 LAFON (René), 6, 18, 34, 43, 47, 58, 105, 114, 182
 ‘Landare izenak’, 18
 LANDUCHIO, 24, 50
Languages in Contact. Findings and problems, 116
Langue des Qubykhs (La), 140
Langue gaulois... (La), 9
Langues du Monde (Les), 61
 ‘Lardizabalen euskeraz zertxobait’, 105
 LARRAMENDI (Manuel), 216, 223
 LARRASQUET (Jean), 21
 ‘Larresoro’ ik. ALVAREZ
 LARZABAL (Pierre), 171, 201
 LASA (Mikel), 178
 LASKIBAR, 144
 LEIZARRAGA (J.), 40, 43, 99, 105, 228
 LEGARDA, 6
 LEJEUNE (Michel), 70
 LEKUONA (Manuel), 62, 94, 196, 199, 210, 215, 216
 LEKUONA gaztea, 178
Lenbiziko jaunartze, 181
Lenguas y protolenguas, 162
 LETE (Xabier), 211
Lilluraz eta nekez, 181
Linguae Vasconum Primitiae, 76
Linguistique balkanique, 140
 ‘Livre basque intitulé Onsa *hilceco bidia (Le)*’, 105
 LIZARDI, 23, 46
 LIZARRAGA (J.), 104
 LIZUNDIA, 212
 LOIDI (J. A.), 64, 70
 LOPEZ MENDIZABAL, (I.), 103, 113, 159, 166

- Loraen zugatza, 181
Lumak Arantzazun, 181
- MAIDAGAIN, 14
Manual de conversación castellano-vasco, 159, 166
- MANZISIDOR (A.), 59
Markesaren alaba, 121
- MARTIN SANTOS (Luis), 160
- MARTINET (André), 22, 116, 162, 182
masquerade, 108
Materiales para una historia de la lengua vasca en su relación con la latina, 61
- MATHIEU Mgr., 111
- Matilde, 227
- Medeie*, 168, 190
- MENDARTE, 103
- MENDIBURU (S.), 57
- MENDIGATXA, 113
- MENDIOLA, 160
- MENDIZABAL (F.), 105
- MENENDEZ PIDAL (R.), 61
- MERINO URRUTIA, 186
Meza-liburua, 2
- MIRANDE (Jon), 9, 10, 11, 17, 20, 21, 22, 28, 42, 46, 48, 59, 64, 70, 73, 74, 81, 110, 126, 131, 150, 170, 172, 176, 178
Mireio, 43
- MITXELENA (Salvatore), 33
- MOGEL, 60, 223
- MOKOROA, 16
Morfología vasca, 201
- MUJIKÁ (Arantxa), 230
- MUJIKÁ (Luis Maria), 135, 181
- MUJIKÁ-MUXIKÁ (Plazido), 49, 54, 82, 91, 99, 107, 114, 133, 188, 217
‘Munduan barrena’, 42
Munibe, 129
- MUXIKÁ (Kindin), 154
muñeco, 164
- NAZARIO, 113
- N'DAYE, 182
ne beindo geio, 220
Negua, 181
nietz-erreka, 24
‘Nola ezagutu Kristo?’, 144
‘Nombres vascos de aves’, 105
‘Nombres vascos de los espacios intermedios entre casas’, 105
‘Nombres de plantas en euskera’, 105
‘Nombres de peces en euskera’, 105
- NUÑEZ GOENAGA (Aita), 176
- Obras completas del doctor labortano J. de Etcheberry*, 105
Observaciones al tratado de Morfología Vasca de R.M. de Azkue, 57
- OIHENART, 8, 9, 98, 105, 171
- OLABERRIA, 144,
olako eta alako, 18
- OLEAGA, 14, 217
- OMAECHEVARRIA (Ignacio), 94, 111, 112
- ONAINDIA (Santi), 16, 55, 178
ontzi, 40
- OÑATIBIA (H.), 29
- OREGI (Josu), 2
oreina, 99
orga (na), 108
Orígenes del español, 61
- ORMAETXEA (Nikola) ‘Orixe’, 2, 7, 10, 14, 43, 51, 55, 66, 68, 103, 161D, 174, 178, 217
‘Ortega y Gasset y el nombre vasco de Dios’, 165
- OSA (Eusebi), 144
‘Oskillaso’, ik. BASTERRETXEÁ (J.)
‘Otsalar’, ik. SAN MARTIN (Jon)
“OXOBI”, 178
- Padurango*, 165
‘Paradigmas’, 33
‘Paranoia’, 22
- PEDERSEN(H.), 81

- PEILLEN (Txomin), 110, 116, 129, 131, 140, 142, 146, 150, 151
 '172 173, 175, 178, 234
Pensamiento Navarro (El), 38
 PEÑA, 201
Peru Abarka, 48, 50, 55, 57
Petrikillo, 68
Phonologie diachronique, 116
pichirri, -e / pichiri, 134
 PIET, 81
Pika gargara, humeak hala hala, 217
 PIÑEIRO (Erramon), 210, 211
Platero, 25
Platon 'eneko atarian, 158
 PLAZAOLA (Joakin), 56
 POMPEU FABRA, 201
 POUVREAU (S.), 99
Príncipe de Viana, 113, 127
Problèmes et méthodes de la statistique linguistique, 140
Proverbes et poésies basques d'Oihenart, 76
- QUINTANILLA, ik. KINTANA (X.)
- raith, irl.*, 81
ratis, gal., 81
Refranes y Sentencias... 9, 35, 108
 REGILLAGA, 175, 176
 RETANA, 200, 213
Revista de Occidente, 223
 RIEV (Revista Internacional de los Estudios Vascos) / RIEB, 9, 53, 105
 RIJK (Rudolf P. G. de), 156, 162
 RODRIGUEZ VILLANUEVA (Julio), 230
 ROSENBLAT, 134
- San Agustin, 158
 San Ignazio, 49
 SAN MARTIN (Jon), 100, 132, 136, 151, 165, 178, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 210, 211, 212, 213, 216, 218, 219
- SANDBELD (Kr.), 140
sandia eta urlia, 18
 Santa Krutz, 54
 SANTAMARIA (Karlos), 208
sar badadi, sar baledi, 40
 SARASOLA (Ibon), 208
sarboak, 99
satanak, 108
 SATRUSTEGI (Jose M.), 53, 127, 139, 214, 220, 222, 226, 227, 232, 233, 235
 SCHILLER, 131
 'Schopenhauer edo zorionik eza', 144
 SCHULTZE-JENA, 69
 SCHURHAMMER, 139
Seaska inguruan, 85
 SEIJO ETA ZARRANDIKOETXEA (Gabin), 124
 SEKUNDINO Anaia, 144
 'Shopenhauer edo zorionik eza', 144
sine ira et cum studio, 61
 -(s)ken, 2
 'Sobre el molino suletino', 105
Sobre las fuentes del Diccionario de Azkue, 197
 SOLA (Aita), 49
 SOLAUN, 217
 SORARRAIN, 112
 SPINOZA, 232
 STEIGER, 162
 STENTOR, 23
Studia Linguistica, 2
 'Supositivo', 40
- TABERNA, 95, 101
 TAUER (Norbert), 8, 29, 149, 159, 166, 179, 182
 'Teknika Jainkoaren aurka', 144
 'Terminología de la casa suletina', 105
Textos arcaicos vascos, 176, 177
Tibetanisch-kaukasische Beziehungen, 1

- TORREALDAY, 207
 TOVAR (Antonio), 12, 18, 47, 50, 114, 182
Txinbeleta, 181
- UGALDE (Martin), 134, 193, 221, 223, 224, 225, 230, 231
 UGARTEBURU (J. L.), 26, 39, 97
Uhainetako desgizona, 229
 ULAZIA (Jon), 144
 UMANDI, ik. URRESTARAZU (A.)
 UNAMUNO (M.), 180
 UNZURRUNZAGA (F.), 13, 36, 37
ur-xortac ardura-arduratuz harria xilo zirozu, 9
 URABAIEN (Leoncio), 53
 URANGA (Juan Joxe), 144
Urdin eta burdin, 181
 URIA, 198, 206, 210
 URIARTE (Alta), 24
 URKIJO (Julio de), 2, 9, 10, 105, 217, 219
 Urkixo m(u)integia / seminarioa, 10, 17, 59
 URRESTARAZU (Andoni), 36, 40, 43, 61, 102
 URRESTARAZU (M. Teresa), 37
 URRUZOLA (Estanislao), 72, 80
ursus, lat., 81
 URTE (Pierre d'), 94
Uzintz txorta, 181
- VALLEJO, 2
 VALVERDE, 13
Vasconia medieval, 101
Vasconia y su destino. 1. La regionalización de España, 223
 Vascos (Los), 108
- Vergleichende Gramatik der Keltischen Sprachen*, 81
 VILLASANTE (Luis), 19, 24, 33, 45, 60, 67, 69, 74, 78, 105, 112, 164, 185, 186, 197, 198, 201, 212, 215, 216, 227, 228, 235
 VINSON (Julien), 94, 176
 'Vocabulario de Oihenart (El)', 105
Vocabulario Navarro, 134
Voces bascongadas diferenciales de Bizcaya, Guipúzcoa y Navarra, 164
 VOGT (H.), 64, 70, 114
wagen, 108
 WHATMOUGH (J.), 11
 WEINREICH (Uriel), 116
 WILBUR, 162
 WÖLFEL, 69
- XENPELAR, 232
- ZABALETA (F.M.), 147
 ZAITEGI (Jokin), 5, 23, 56, 78, 113, 130, 158, 168, 178, 190
 ZALGIZE, 217
zamari, zamariaren... 4
 ZAMARRIPA, 48
 ZATARAIN (Ambrosio), 207, 209
 ZAVALA (A.), 197
 -Zergatik sinisten dugu', 144
Zeru bide, 181
Zeruko Argia, 169, 179, 183, 221
 ZIARSOLO (Imanol), 86, 88, 89
 ZUBIKARAI (Agustin), 73, 85, 87, 90, 121
 ZUMALDE (I.), 105
 ZUMELAGA (Paul), 119

